

*Сиротенко А. М., магістрант,
Зачосова Н. В., к. е. н., доцент,
доцент кафедри менеджменту та економічної безпеки,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького*

ПРОБЛЕМА ПОШИРЕННЯ ЯВИЩА ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

У науковій літературі можна зустріти багато визначень явища тіньової економіки. За визначенням Б. Данилишина, академіка НАН України, міністра економіки України в 2007-2009рр. тіньова економіка це – легальна діяльність суб'єктів ринку із заниженням зобов'язань перед суспільством і, відповідно, отриманням незаконної вигоди. Отже, тіньова економіка – це економічна діяльність, прихована від суспільства і держави, що знаходиться поза державним контролем і обліком. Проблеми існування тіньової економіки присвячені наукові праці багатьох дослідників, серед яких Кравченко М. В.[1], Маслій І. В.[2], Пальчук О. І.[3].

Тіньова економіка властива всім країнам світу незалежно від їх моделі і рівня соціально-економічного розвитку. В Україні тіньова економіка – це результат системної кризи економіки. Нині тіньова ділова активність має масовий характер, незважаючи на зростаючі економічні та адміністративні обмеження. За підрахунками аналітиків, кожен житель нашої країни свідомо чи несвідомо бере участь у тіньовій економіці.

Паралельна робота двох секторів – легального і тіньового – ставить бар'єри для стабільного розвитку економіки, а при поєднанні тіньової економіки із організованою злочинністю і корупцією виникає суттєва загроза економічній і національній безпеці держави. Крім того, в глобальному масштабі ця проблема, як негативне соціально-економічне явище, має тенденцію до загострення.

Під час зустрічі зі студентами у Львові у вересні 2016 року прем'єр-міністр України Володимир Гройсман зазначив: «Глобальна проблема для нас з вами – це тіньова економіка», і наголосив на тому, що в обороті тіньової економіки України станом на середину 2016 року знаходилося близько 1,1 трильйона гривень.

За розрахунками економістів, офіційний рівень тіньової економіки в Україні зріс з 36% в 2009 році до майже 50% в 2016 році. У спеціальному дослідженні Міністерства економічного розвитку і торгівлі України відзначається, що в Україні рівень тіньової економіки в 2015 році склав 40% офіційного ВВП, що майже в два рази вище рівня цього показника в європейських країнах (за розрахунками австрійського експерта, професора економіки Фрідріха Шнайдера, середній рівень тіньової економіки в країнах ЄС становить 18,3%, в той час як його оцінка в Україні коливається в межах 46-53%). За попередніми розрахунками Мінекономрозвитку, в січні-вересні 2016 року рівень тіньової економіки становив 35% від офіційного показника ВВП, що на 5% менше порівняно із показником 2015 року.

Згідно інформації Мінекономрозвитку, найвищий рівень тіньової економіки демонструють підприємства фінансового і страхового сектору (56%

від офіційного обсягу ВВП цього виду економічної діяльності), добувної промисловості (49%), суб'єкти господарювання, що здійснюють операції з нерухомим майном (47%), підприємства транспорту, складського господарства, поштової і кур'єрська діяльності (41%), переробної промисловості (34%), будівництва (34%), оптової роздрібною торгівлі (27%). Неофіційна оцінка масштабів тіньової економіки в Україні в даний час складає від 40 до 80% ВВП в залежності від методу оцінки[4]. На жаль, серед країн Центральної і Східної Європи і колишнього Радянського Союзу Україна продовжує утримувати лідируючі позиції.

Причини розвитку тіньової економіки виділяються в 4 основні групи, а саме: соціально-економічні, політичні, юридичні, морально-етичні.

Економічні причини включають в себе спонтанний характер розвитку ринкової економіки. Це і нерівномірний розвиток різних сфер, галузей і регіонів, і рівень інфляції, і криза фінансової системи, і недосконалість процесу приватизації, тощо. Однією із основних причин є недосконалість податкової системи. Причинами тіньової економіки також є: відсутність нормальної ринкового середовища, високий рівень корупції і некомпетентності державних службовців, нестабільність інвестиційного та ділового середовища, недостатній захист інтересів інвесторів. Соціальні причини включають в себе: низький рівень життя населення, високий рівень безробіття, не виплату заробітної плати, тощо.

До юридичних причин слід віднести недосконалість нормативно-правової бази. У цю групу можна включити і недостатню активність правоохоронних органів щодо припинення незаконної і кримінальної економічної діяльності, відсутність єдиного координаційного механізму по боротьбі з економічними злочинами, незахищеність прав власності.

Політична нестабільність провокує економічних суб'єктів до приховування доходів. Таким чином, морально-етичні причини тіньової економіки полягають у ставленні громадян до цього явища та їх схильності до участі у його поширенні.

Зростання тіньової економіки в розвинених країнах і країнах з перехідною економікою збільшує офіційний ВВП, тому що завдяки їй створюється така значна додана вартість, і так багато доходів витрачаються, що офіційна економіка через це також додатково зростає. Проте в країнах, що розвиваються, зростання тіньової економіки призводить до спаду офіційної економіки. Причиною є те, що втрати доходів держави і зростання корупції створюють настільки порушену державну інфраструктуру, що ці фактори негативно впливають на офіційну економіку.

Тіньові економіки є комплексним феноменом, який в значних масштабах представлений у всіх видах економік (країни, що розвиваються, країни з перехідною економікою і розвинені країни). Люди долучаються до тіньової економічної активності з різних причин. Основні з них – реакція на дії влади, в першу чергу на податки і регуляторні норми. Уряд, який має на меті скорочення тіньової економічної діяльності, повинен в першу чергу